

Kennisplatform
Integratie &
Samenleving

AUTEURS

BORA AVRİĆ

MARJOLEIN ODEKERKEN

SUSAN DE VRIES

MAAIKE VAN ROOIJEN

FEBRUARI 2019

De financiële zelfredzaamheid van statushouders: belemmeringen en bouwstenen

Inhoud

1.	Inleiding	3
1.1	Aanleiding	3
1.2	Leeswijzer	4
2.	Achtergrond en (beleids)context	5
2.1	Financiële zelfredzaamheid	5
2.2	Rijksbeleid	6
2.3	Beleid in de praktijk	7
3.	Onderzoeksaanpak	8
4.	Factoren die de financiële zelfredzaamheid van statushouders belemmeren	9
4.1	Factoren op individueel niveau	9
4.2	Factoren op organisatieniveau	12
5.	Bouwstenen om de financiële zelfredzaamheid van statushouders te vergroten	14
5.1	Zorg voor een langetermijnvisie en maak financiële zelfredzaamheid onderdeel van een integrale aanpak	14
5.2	Werk samen met andere partijen	15
5.3	Zet in op toegankelijke hulp	17
5.4	Zorg voor maatwerk	17
5.5	Werk cultuursensitief	18
6.	Programma's voor het vergroten van de financiële zelfredzaamheid	20
6.1	Programma's die gericht zijn op financiële zelfredzaamheid én specifiek voor statushouders	20
6.2	Programma gericht op financiële zelfredzaamheid, maar niet specifiek voor statushouders	22
6.3	Programma gericht op statushouders, maar die een bredere doelstelling hebben dan financiële zelfredzaamheid	23
7.	Samenvatting en toekomst	24
	Literatuur	25

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Financiële zelfredzaamheid betekent dat een persoon weloverwogen keuzes kan maken, zodanig dat zijn financiën zowel op korte termijn als op lange termijn in balans zijn. Een persoon is in staat om financiële beslissingen te nemen en weet wanneer hij of zij hulp moet inschakelen als het zelfstandig niet lukt (Nibud, 2012; Van der Werf et al., 2016).

In 2017 heeft Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS) een publicatie uitgebracht waarin een verkenning wordt gepresenteerd van het landelijke en lokale beleid op het gebied van de financiële en sociale zelfredzaamheid van nieuwkomers in Nederland (Van Rooijen et al., 2018). In deze publicatie werden drie groepen nieuwkomers uitgelicht, namelijk EU-arbeidsmigranten, gezinsvormers en statushouders, met een focus op de laatste groep, statushouders. De conclusie was dat veel nieuwkomers het op financieel gebied lastig hebben. Het Nederlandse financiële systeem van zorgtoeslagen, naheffingen, eigen risico en afrekeningen is dusdanig complex dat nieuwkomers snel in financiële problemen kunnen komen. Daarbij is voor nieuwkomers het beheersen van de Nederlandse taal niet altijd gemakkelijk. De onderzoekers constateerden dat gemeenten al verschillende maatregelen nemen om de financiële situatie van nieuwkomers te verbeteren. De hulp aan nieuwkomers is over het algemeen vraaggestuurd. Terwijl nieuwkomers niet altijd weten waar ze moeten aankloppen.

Daarnaast bleek uit deze publicatie dat aan financiële zelfredzaamheid meer prioriteit werd gegeven dan sociale zelfredzaamheid. Geïnterviewden gaven aan dat mensen die nog voornamelijk bezig zijn om hun financiën te organiseren, nog weinig interesse blijken te hebben om sociale activiteiten te ontplooiën. Ook bleek dat de beleidsfocus van de meeste gemeenten vooral gericht was op statushouders en zij geen specifiek beleid hadden voor EU-arbeidsmigranten en gezinsvormers. Daarom hebben we ons dit jaar gericht op de financiële zelfredzaamheid van statushouders. Het doel van deze publicatie is om een bijdrage te leveren aan oplossingen om de financiële zelfredzaamheid van statushouders te verbeteren en de gemeenten te ondersteunen bij de inburgering. Daarbij gaan we in op de knelpunten en bouwstenen die daarbij een rol (kunnen) spelen. Er zijn natuurlijk grote verschillen tussen gemeenten: zowel in inwonertal, als groepen nieuwkomers. Dus niet alle informatie in deze publicatie zal voor iedere gemeente relevant zijn. Daarnaast zijn we ons er van bewust dat tegenwoordig veel zaken lokaal (per gemeente) geregeld zijn. Daardoor kunnen er (grote) verschillen zijn in de belemmeringen en kansen per gemeente om met de zelfredzaamheid van nieuwkomers om te gaan.

Statushouders

Om wie gaat het nu precies wanneer we over statushouders spreken? Als mensen hun land ontvluchten omdat ze gegronde vrees hebben om in eigen land vervolgd te worden, bijvoorbeeld om politieke of godsdienstige redenen, worden ze als vluchteling aangeduid. Als vluchtelingen in Nederland bescherming aanvragen, oftewel asiel, worden ze asielzoekers genoemd. De opvang tijdens de asielprocedure wordt in Nederland georganiseerd door het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA). Als asielzoekers in een langere procedure terecht komen, verhuizen ze naar een asielzoekerscentrum (azc). Als asielzoekers een verblijfsvergunning krijgen, worden ze statushouders genoemd en krijgen ze als statushouders een woonruimte toegewezen in een gemeente in Nederland.

Het COA voert een matching & screeninggesprek waarin gekeken wordt of er harde plaatsingscriteria zijn om de statushouder in een bepaalde gemeente te huisvesten. Het gaat dan bijvoorbeeld om eerstegraadsfamilie, een arbeidscontract, opleiding of medische gronden. Statushouders mogen een opleiding volgen en werken in Nederland. Als statushouders een verblijfsvergunning gekregen hebben, krijgen ze op basis van de Taakstelling van gemeente¹ een woning in een Nederlandse gemeente toegewezen.

In 2018 kwamen tot en met november 27.892 aanvragen binnen van asielzoekers en nareizigers in Nederland.² De grootste groep aanvragers is geboren in Syrië. Eritrea en Iran volgen daarna. In 2015 kregen 33.000 mensen een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd, 2016 waren dit er 37.000. Ook hier vormen Syriërs en Eritreeërs (CBS, 2018) de grootste groepen.

1.2 Leeswijzer

We starten met een hoofdstuk over de achtergrond van het onderwerp en de beleidscontext in Nederland (hoofdstuk 2). Vervolgens beschrijven we de onderzoeksaanpak (hoofdstuk 3). Hierna beschrijven we de belemmeringen waar statushouders mee te maken kunnen hebben rond financiële zelfredzaamheid. (hoofdstuk 4). Vervolgens wordt ingegaan op de bouwstenen die gebruikt kunnen worden om de financiële zelfredzaamheid van statushouders te vergroten (hoofdstuk 5). Daarna komt een aantal programma's aan bod die zijn benoemd tijdens de netwerkbijeenkomsten in de arbeidsmarktregio's en de telefonische interviews (hoofdstuk 6). Tot slot, sluiten we af met een korte samenvatting en discussie (hoofdstuk 7).

1 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/asielbeleid/documenten/brieven/2018/06/01/taakstelling-huisvesting-vergunninghouders-tweede-helft-2018>

2 https://ind.nl/en/Documents/AT_november_2018_Hoofdrapport.pdf

2. Achtergrond en (beleids)context

In dit hoofdstuk geven we meer informatie over het onderwerp financiële zelfredzaamheid (2.1). Daarna schetsen we de context waarbinnen onder andere aandacht is voor de financiële zelfredzaamheid van statushouders. Hierbij is een onderscheid te maken tussen wenselijk beleid (Rijksbeleid, 2.2) en de huidige stand van zaken van dat beleid, bijvoorbeeld op gemeentelijk niveau (2.3).

2.1 Financiële zelfredzaamheid

Volgens het Nibud (2018) bestaat financiële zelfredzaamheid uit een aantal competenties. Deze competenties beschrijven de kennis en vaardigheden waarover iemand zou moeten beschikken om financieel zelfredzaam te kunnen zijn. Het doel is dat in principe alle inwoners van Nederland boven de 18 beschikken over deze competenties. Voor sommige groepen in de samenleving is het echter lastig om deze competenties te ontwikkelen. De competenties zijn onderverdeeld in vier hoofdcompetenties:

1. Voldoende inkomsten verwerven om van te leven.
2. De geldzaken organiseren: iemand is in staat om betalingen veilig en adequaat uit te voeren, de administratie op orde te brengen en te houden en inkomsten en uitgaven in kaart te brengen en te monitoren.
3. Verantwoord besteden: iemand is in staat verantwoorde keuzes te maken ten aanzien van zijn financiën, kan zich opstellen als een kritische consument en financiële tekorten signaleren en aanpakken.
4. Voorbereid zijn op (on)voorziene gebeurtenissen: iemand is in staat rekening te houden met toekomstige wensen of gebeurtenissen, te anticiperen op ongeplande omstandigheden en bewust financiële producten te kiezen.

Of een persoon daadwerkelijk deze competenties beheerst, is afhankelijk van een aantal factoren. Ten eerste zijn er persoonlijkheidskenmerken die een rol kunnen spelen, zoals motivatie, persoonlijkheid, of sociale normen. Hierbij is het van belang dat er een verschil is tussen weten, kunnen en het daadwerkelijk handelen. Om in staat te zijn om gezond financieel gedrag te laten zien, is het van belang dat een persoon weet wat er moet gebeuren, dat diegene dat ook kan en dat het belangrijk genoeg wordt geacht om financieel gezond te handelen (Jungmann & Madern, 2016). Ten tweede kunnen omgevingsfactoren en persoonlijke omstandigheden een rol spelen die van invloed zijn op het gedrag van een persoon (Nibud, 2018). Persoonlijkheidskenmerken, omgevingsfactoren en persoonlijke omstandigheden bepalen of vaardigheden ook worden omgezet in gedrag. Echter, om financieel redzaam te kunnen zijn, is het belangrijk om naast de competenties óók over de volgende basisvaardigheden te beschikken:

- rekenvaardigheden;
- lees- en schrijfvaardigheden;
- digitale vaardigheden;
- hulp inschakelen en het netwerk raadplegen als dat nodig is.

In het WRR-rapport 'Weten is nog geen doen' (Bovens et al., 2017), worden de (verhoogde) eisen die worden gesteld door de overheid aan de zelfredzaamheid van Nederlandse burgers onder de loep genomen, onder andere op het gebied van financiën. In toenemende mate wordt een beroep gedaan op de zelfredzaamheid van mensen, echter de menselijke vermogens zijn daartoe begrensd. Om zelfredzaam te kunnen zijn, is niet alleen het denkvermogen nodig, maar ook het doenvermogen. Doenvermogen betekent het vermogen om in actie te komen en om te kunnen gaan met verleidingen en tegenslagen. Doenvermogens zijn non-cognitieve

vermogens, zoals het organiseren van emoties (zelfcontrole, regulatie, self-efficacy), het organiseren van het eigen 'leven' (toekomstoriëntatie, plannen, bijstellen indien nodig, overzicht houden), en het organiseren van de omgeving (tijdig hulp invoeren). Deze doenvermogens zijn deels erfelijk, maar ook andere factoren kunnen hier van invloed op zijn. Met name in stressvolle situaties staat het doenvermogen onder druk. Ook al zijn mensen in het bezit van genoeg denkvermogen, zoals financiële kennis, ze kunnen er niet altijd naar handelen.

2.2. Rijksbeleid

In de Kamerbrief Hoofdlijnen veranderopgave inburgering van 2 juli 2018 wordt beschreven dat de inburgering op de schop gaat. Te veel nieuwkomers zouden aangewezen blijven op een bijstandsuitkering. 'De aanpassingen van het stelsel die in 2013 zijn doorgevoerd waren bedoeld om het stelsel beter te laten presteren. Die belofte is niet waargemaakt. Er zijn te veel belemmeringen in het huidige stelsel om inburgering als start van participatie in de Nederlandse samenleving optimaal te benutten: het stelsel is te ingewikkeld en niet effectief. Het staat bovendien teveel op zichzelf, waardoor samenhang tussen inburgering en meedoen – in de samenleving en op de arbeidsmarkt – mist.' Het einddoel is dat de inburgering van nieuwkomers in Nederland ten dienste staat van zo snel mogelijk participeren, liefst via betaald werk.

Het Rijk is beleidsverantwoordelijk voor belangrijke onderdelen van de inburgering waaronder handhaving, centrale examinering (onder andere van de taalonderdelen) en zorgt zij voor randvoorwaarden, (financiële) kaders en waarborgen voor kwaliteit. De aanpassingen in het stelsel moeten ervoor gaan zorgen dat gemeenten betere mogelijkheden krijgen om zoveel mogelijk nieuwkomers zo snel mogelijk op het vereiste taalniveau en aan het werk te krijgen. Inburgering wordt stevig gepositioneerd als onderdeel van het sociaal domein. Gemeenten krijgen de regie over de uitvoering van de inburgering, met als opdracht de effectiviteit van inburgering te vergroten. Het uitgangspunt is tevens om daarbij niet de fouten te maken die in het verleden fout zijn gemaakt. Gemeenten hebben dus een grote eigen verantwoordelijkheid om de inburgering zelf vorm te geven. Daarbij wordt door de wettelijke verankering van belangrijke elementen en door de wijze van bekostiging als garantie gegeven dat gemeenten de opdracht uitvoeren. Daarnaast garandeert dit dat belangrijke aspecten ook uniform en zo effectief mogelijk gebeuren.

Gemeenten gaan onder andere een brede intake afnemen die op individueel niveau inzicht geeft in de startpositie en de ontwikkelingsmogelijkheden van de statushouder. Die intake mondt uit in een persoonlijk plan: het Plan Inburgering en Participatie (PIP). Daarnaast is het aan gemeenten om alle statushouders de eerste periode een ontzorgend stelsel te bieden. Dit houdt in dat gemeenten dan de vaste lasten – zoals huur- en energiekosten en de verplichte verzekeringen – betalen uit de bijstand. De statushouder ontvangt wat resteert (inclusief toeslagen). Ook het aanbieden van budgetbeheer kan onderdeel zijn van dit ontzorgend stelsel.

Bij dit ontzorgen is aandacht voor de zelfredzaamheid van nieuwkomers:

*'Het doel is om statushouders zelf verantwoordelijk te maken en te activeren. Een statushouder die zich goed inspant om in te burgeren, zal eerder zelfredzaam worden en verdient het daarmee om over zijn eigen financiën te gaan.'*³

³ Kamerbrief Hoofdlijnen veranderopgave inburgering van 2 juli 2018, p. 13.

De visie is dat door statushouders in de eerste periode een aantal financiële zaken uit handen te nemen, zij meer tijd en ruimte hebben om actief aan hun inburgering en arbeidsinschakeling te werken. Ingezet wordt op het zo kort mogelijk laten duren van dit ontzorgen en zo snel mogelijk tot zelfredzaamheid te komen (zoals het zelfstandig regelen van de financiële huishouding).

Financiële zelfredzaamheid en daarmee samenhangend het verminderen van de kans op schulden, krijgt momenteel veel aandacht van de politiek. Het kabinet heeft met haar Brede Schuldenaanpak verschillende maatregelen voorgesteld om de situatie van mensen met schulden te verbeteren.⁴ Daarbij wordt extra aandacht besteed aan kwetsbare groepen waaronder mensen die in de maatschappelijke opvang verblijven, laaggeletterden, mensen met psychische problemen of met een verstandelijke beperking.

2.3 Beleid in de praktijk

Het wenselijk beleid (Regeringsbeleid) kan in de praktijk verschillen van het beleid dat in de praktijk wordt gevoerd. Niet alleen kost het tijd om plannen tot uitvoering te brengen, gemeenten zijn ook vrij (weliswaar binnen bepaalde kaders) om zelf in te richten hoe zij het ontzorgen vormgeven. De gemeente Rotterdam betaalt bijvoorbeeld in principe altijd een aantal van de vaste lasten uit de uitkering op grond van art. 57 van de Participatiewet. Zij doen aan maatwerk. Ook als er schulden ontstaan dan melden de organisaties, die de statushouders maatschappelijk begeleiden, de statushouder aan bij de gemeentelijke kredietbank voor begeleiding vanuit «Budgetbeheer Basis», hierbij is ook aandacht voor het aanleren van financiële zelfredzaamheid.⁵

Een aantal gemeenten passen een vorm van ontzorgen al toe maar uit het onderzoek van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, zal moeten blijken om hoeveel gemeenten dit gaat, wat de variaties van ontzorgen zijn, de ervaringen met en effecten van een dergelijk systeem en de overwegingen van gemeenten om wel/niet te ontzorgen.⁶ Over het ontzorgen zijn de meningen overigens ook verdeeld. Niet iedereen is voorstander van het ontzorgen.

In deze publicatie focussen we ons voornamelijk op financiële zelfredzaamheid (als onderdeel van het ontzorgen).

4 Kamerbrief Brede Schuldenaanpak 23 mei 2018

5 Kamerbrief Hoofddijnen veranderopgave inburgering van 2 juli 2018, p. 14.

6 De inspectie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid doet op dit moment onderzoek bij gemeenten naar het huidige beleid op het gebied van ontzorgen en de knelpunten en succesfactoren.

3 Onderzoeksaanpak

Voor deze publicatie is kennis opgehaald aan de hand van twee informatiebronnen, namelijk interviews met maatschappelijke partijen/organisaties en gemeenten en netwerkbijeenkomsten in twee arbeidsmarktregio's.

INTERVIEWS MET MAATSCHAPPELIJKE PARTIJEN/ORGANISATIES

We hebben 12 telefonische interviews gehouden met verschillende partijen over de financiële zelfredzaamheid van statushouders. Daarbij is gevraagd naar de kennis en ervaring van de gesprekspartners rond dit onderwerp. Daarnaast zijn en passant hun kennis- en ondersteuningsbehoeften rond beleidsontwikkeling, -uitvoering en praktijk geïnventariseerd.

Met de volgende partijen is gesproken: Landelijke Cliëntenraad, Divosa, Gemeente Terneuzen, Gemeente Leeuwarden, Kredietbank, NVVK (de branchevereniging voor schuldhulpverlening en sociaal bankieren), VluchtelingenWerk Nederland, VNG (Vereniging Nederlandse Gemeenten), Nibud, Schouders Eronder, Participatiemaatje, Voedselbank Amersfoort. De informatie die de partijen hadden over dit onderwerp, verschilde sterk. Sommige partijen konden ons geen inhoudelijke informatie geven maar waren zeker geïnteresseerd in het thema en waren nog van plan om dit onderwerp de komende periode hoog op de agenda te zetten.

NETWERKBIJEENKOMSTEN IN DE ARBEIDSMARKTREGIO'S

In dit onderzoek is gekozen voor het inzetten van arbeidsmarktregio's, omdat we hiermee verschillende partijen bereiken die te maken hebben met financiële zelfredzaamheid van nieuwkomers.

De arbeidsmarktregio's Peel en Maas en Rivierenland waren bereid om mee te doen aan dit onderzoek. Bij deze twee arbeidsmarktregio's is een netwerkbijeenkomst georganiseerd voor alle gemeenten en samenwerkingspartners op het gebied van financiële zelfredzaamheid van statushouders. Tijdens deze netwerkbijeenkomsten hebben wij actuele kennis uit onze interviewgesprekken gepresenteerd en hebben wij samen met de gemeenten en de lokale partners gesproken over belemmeringen en mogelijke oplossingsrichtingen om de financiële zelfredzaamheid van statushouders te verbeteren.

Enkele centrale vragen tijdens de interviewgesprekken waren:

- Wat zijn knelpunten voor de financiële zelfredzaamheid van nieuwkomers?
- Welke mogelijkheden ziet u voor het verbeteren van de financiële zelfredzaamheid van nieuwkomers in het algemeen? Kunt u voorbeelden noemen?
- Is er binnen uw organisatie aandacht/beleid voor de financiële situatie van nieuwkomers? Zo ja, op welke manier zijn jullie hiermee bezig? Zijn er projecten die jullie inzetten?
- Wat voor programma's zijn er om de financiële zelfredzaamheid van nieuwkomers te vergroten?

4. Factoren die de financiële zelfredzaamheid van statushouders belemmeren

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de factoren die de financiële zelfredzaamheid van statushouders belemmeren. Voorafgaande aan de netwerkbijeenkomsten zijn meerdere interviews afgenomen bij maatschappelijke partijen/organisaties. Daarbij is specifiek gevraagd naar deze factoren. Daarnaast is aanvullend tijdens de netwerkbijeenkomsten in de arbeidsmarktregio's gevraagd aan de deelnemers of zij deze factoren herkenden en welke aanvullingen zij hierop hadden.

Uit de analyse blijkt dat de knelpunten zich op twee niveaus manifesteren; op individueel niveau en op organisatorisch niveau. Op het individuele niveau zijn vijf factoren te onderscheiden (psychische problemen, beheersing van de Nederlandse taal, instabiele financiële situatie, klein sociaal netwerk in Nederland en cultuurverschillen). Op het organisatorische niveau zijn twee factoren te onderscheiden (complexiteit financieel stelsel in Nederland en gebrek aan samenwerking; afstemming bij betrokken organisaties en instanties). Deze factoren maken het voor statushouders lastig om de door Nibud (2018) genoemde competenties van financiële zelfredzaamheid te beheersen.

Dat sprake is van een onderscheid tussen deze twee niveaus, betekent niet dat factoren op individueel niveau een grotere belemmering vormen voor de financiële zelfredzaamheid van statushouders dan factoren op organisatorisch niveau of andersom. Het beeld dat zowel de interviews als de netwerkbijeenkomsten oplevert, is dat beide soorten factoren er evenveel toe doen, soms in samenhang met elkaar. Daarnaast valt op te merken dat het onderscheid tussen beide niveaus niet altijd even scherp is, ze overlappen elkaar soms.

4.1 Factoren op individueel niveau

In deze paragraaf zal dieper worden ingegaan op de factoren op individueel niveau die de ontwikkeling van financiële zelfredzaamheid van statushouders kunnen belemmeren. Deze factoren zijn naar voren gekomen tijdens de interviews met de maatschappelijke partijen/organisaties en de netwerkbijeenkomsten in de arbeidsmarktregio's. De mate waarin de factoren een belemmering vormen, verschilt per individuele statushouder.

➤ Psychische problemen

Een groot deel van de recente statushouders is gevlucht uit het land van herkomst door oorlog en conflicten. Terwijl zij in Nederland een nieuw bestaan opbouwen kunnen zij te maken krijgen met onverwerkte trauma's. Zij kunnen last hebben van de herinneringen aan ingrijpende gebeurtenissen. Als gevolg van hun ervaringen met oorlog, geweld en verlies kunnen statushouders te maken krijgen met psychische problemen. Door deze psychische problemen staat het doenvermogen van de statushouders onder druk. Dit verwijst naar het vermogen om in actie te komen en om te kunnen gaan met verleidingen en tegenslagen op onder andere financieel gebied. Het doenvermogen is belangrijk voor de financiële zelfredzaamheid (Bovens et al., 2017). Doordat het doenvermogen onder druk staat is het lastiger om emoties, het eigen leven en de omgeving te organiseren als dit nodig is. Meerdere respondenten gaven aan dat de mate van financiële zelfredzaamheid samenhangt met de psychische toestand van een statushouder. Bovendien wordt gesproken van een mogelijke 'terugval' wanneer een statushouder zich vestigt in een eigen woning in een gemeente. Dit geeft de statushouders vaak rust, de meeste praktische zaken zijn dan geregeld. Echter, hierdoor ontstaat ruimte om over weggedrukte emoties na te denken, waardoor psychische problemen naar boven zouden kunnen komen.

'De mate van financiële zelfredzaamheid heeft ook met psychische toestand te maken. Als ze eenmaal gevestigd zijn, krijgen ze vaak een terugslag: het vertrek, de reis, etc. Als je dan ook financiële problemen krijgt, is de kans groot dat ze terugvallen. Het is een complexe situatie.'

➤ **Beheersing van de Nederlandse taal**

In de publicatie van KIS (van Rooijen, et al., 2018) kwam naar voren dat de beheersing van de Nederlandse taal een belangrijk element is voor statushouders om financieel zelfredzaam te worden. Wanneer statushouders de Nederlandse taal niet machtig zijn, is het ingewikkeld om bijvoorbeeld brieven met financiële informatie te lezen en te begrijpen. Lees- en schrijfvaardigheden worden dan ook gezien als basisvaardigheden om financieel zelfredzaam te kunnen zijn (Nibud, 2018). Een beperkte beheersing van de Nederlandse taal, kan ervoor zorgen dat het vinden van correcte en volledige informatie lastiger is. Als gevolg hiervan kan een statushouder in mindere mate in staat zijn om verantwoorde en goed geïnformeerde financiële beslissingen te maken.

Het belang van taalvaardigheid in het Nederlands werd benadrukt tijdens beide netwerkbijeenkomsten. De taalachterstand van statushouders werd door de aanwezigen benoemd als een van de belangrijkste factoren die de ontwikkeling van de financiële zelfredzaamheid belemmert.

➤ **Instabiele financiële situatie**

Zowel in de interviews als in de netwerkbijeenkomsten werd de instabiele financiële situatie van statushouders geschetst. In het azc krijgen statushouders leefgeld, echter zodra zij zich gaan vestigen in een gemeente verandert hun financiële situatie en krijgen zij te maken met een verandering in inkomsten en uitgaven. Statushouders zijn nog niet altijd in het bezit zijn van kennis over het financiële systeem in Nederland waardoor het lastig kan zijn om met deze verandering om te gaan.

'Je hebt geen idee hoe het er in dit land aan toe gaat als je nieuwkomer bent. Bijstandsuitkering en toeslagen krijgt men in het begin niet zelf. Ze krijgen leefgeld. Maar op het moment dat ze hun eigen vaste lasten moeten gaan betalen, is de kans groot dat het mis gaat.'

Als onderdeel van de financiële situatie van statushouders bedoelen we ook dat ze het leven in Nederland kunnen starten met schulden. In de interviews wordt gerefereerd aan deze moeizame start. Voor het bekostigen van de lessen voor het inburgeringsexamen sluiten statushouders een lening af bij DUO. Daarnaast is het inrichtingskrediet in sommige gemeenten een lening in plaats van een gift. Bovendien kunnen schulden zijn gemaakt voor het lenen van geld voor de reis naar Nederland.

'Vaak hebben ze ook geld geleend van familie in het land van herkomst en dat moeten ze ook weer terugbetalen. Nieuwkomers starten met een achterstand (leningen, niet de taal spreken, zonder netwerk).'

Naast de verandering in inkomsten en uitgaven en mogelijk oplopende schulden en leningen, speelt ook de positie van statushouders op de arbeidsmarkt een rol bij de instabiliteit van de financiële situatie. In Nederland is sprake van een lage arbeidsmarktparticipatie van statushouders. Als zij wel werk hebben, dan is dit vaak parttime en op basis van een tijdelijk contract, waardoor de financiële situatie onvoorspelbaar blijft (Razenberg et al., 2017).

➤ Klein sociaal netwerk in Nederland

In de vorige KIS-publicatie (Van Rooijen et al., 2018) werd gesteld dat een goed sociaal netwerk kan bijdragen aan het vergroten van de financiële zelfredzaamheid van statushouders. Een sociaal netwerk kan een belangrijke rol spelen bij het vinden van een baan, hetgeen de inkomsten vergroot. Daarnaast kan het worden gebruikt om informatie te vragen en ervaringen te delen ten aanzien van het financiële systeem in Nederland. Bovendien zou een sociaal netwerk ook kunnen zorgen voor steun en kan het helpen bij het verminderen van stress als gevolg van de financiële problemen.

Tijdens de netwerkbijeenkomst in Rivierenland werd een beperkt sociaal netwerk benoemd als factor die de financiële zelfredzaamheid van statushouders belemmert. De aanwezigen gaven aan dat het sociaal netwerk rondom statushouders beperkt kan zijn, waardoor zij in mindere mate kunnen terugvallen op vrienden en familie in Nederland om tips uit te wisselen over de financiën of vragen te stellen over het financiële systeem in Nederland. Daarnaast betekent een klein sociaal netwerk en familie in het buitenland ook dat er geen familie of vrienden zijn die als financieel vangnet kunnen fungeren bij tegenslag. Een respondent gaf aan dat door het gemis van een netwerk de statushouders afhankelijk zullen zijn van professionele hulp voor de bevordering van hun financiële zelfredzaamheid:

'Nieuwkomers kunnen niet terugvallen op een netwerk van familie en vrienden in Nederland. Zij zullen vooral afhankelijk zijn van professionele hulpverlening voor het regelen van de financiën.'

➤ Cultuurverschillen

In de KIS-publicatie (Van Rooijen et al., 2018) kwam naar voren dat statushouders een ander bestedingspatroon hebben:

'Ze maken vaak geld over naar hun familie in het land van herkomst. Ook hebben ze soms andere prioriteiten, waardoor ze bijvoorbeeld investeren in een televisie en slapen op een matras op de grond.' (Van Rooijen et al., 2018, p. 17).

In zowel de netwerkbijeenkomst in Rivierenland als in Peel en Maas, werd het cultuurverschil tussen de Nederlandse samenleving en het land van herkomst van de statushouders ten aanzien van financiën aangewezen als een factor die de financiële zelfredzaamheid van statushouders belemmert. Door de aanwezigen werd aangegeven dat statushouders doorgaans andere bestedingspatronen hebben en minder toekomstgeoriënteerd met hun financiën omgaan.

'Velen leven met de dag en verder kijken of plannen is voor velen lastig.'
(Netwerkbijeenkomst Rivierenland).

Leden uit verschillende groepen statushouders zijn het niet gewend om een bankrekening te hebben, waardoor zij in Nederland meteen geld van hun rekening af halen en zoveel mogelijk met contant geld betalingen uitvoeren. Zodra automatische afschrijvingen plaatsvinden en er te weinig geld is op de bankrekening, is het niet mogelijk dat deze worden afgeschreven. Hierdoor kunnen financiële problemen ontstaan. Daarnaast werd in de netwerkbijeenkomst in Peel en Maas gewezen op een mindere mate van vertrouwen in het Nederlandse banksysteem. Daarbij speelt wantrouwen over de overheid een rol. Ook worden veel financiële zaken digitaal geregeld in Nederland. In het land van herkomst van de

groepen statushouders is dit vaak niet het geval; het gevolg is dat betrokkenen onvoldoende in het bezit zijn van digitale vaardigheden. In beide netwerkbijeenkomsten werd benadrukt dat het gebrek aan deze vaardigheden het lastig maakt voor statushouders om zich te redden in het digitaal georiënteerde financiële systeem in Nederland.

4.2 Factoren op organisatieniveau

In deze paragraaf zal dieper worden ingegaan op de factoren op organisatorisch niveau die de ontwikkeling van financiële zelfredzaamheid van statushouders kunnen belemmeren. Deze factoren zijn naar voren gekomen tijdens de interviews met de maatschappelijke partijen/organisaties en de netwerkbijeenkomsten in de arbeidsmarktregio's.

➤ Complexiteit financieel stelsel in Nederland

Door de complexe wet- en regelgeving is het financiële systeem in Nederland voor veel statushouders ingewikkeld. Door verschillende uitkeringen en toeslagen die zij ontvangen is het lastig om overzicht te houden over geldzaken.

'Velen hebben naast een uitkering ook toeslagen (zorg en huur). En als er kinderen zijn, ook nog de kinderbijslag en het kindgebonden budget. Het gaat om zoveel inkomsten, die allemaal op een ander tijdstip op je bankrekening worden gestort. Dit is te ingewikkeld om je uitgaven op af te stemmen.'

'We zijn in Nederland gewend betalingen binnen te krijgen op verschillende dagen maar rond het eind van de maand moeten we ook weer geld ophoesten, zoals de betaling van de huur. Dat brengt veel mensen in de problemen. In het land van herkomst leefde men op een volledig andere manier.'

Daarnaast gaven respondenten aan dat de wijze van communiceren van instanties als het UWV en gemeenten, statushouders voor problemen plaatst. Informatie van bijvoorbeeld deurwaarders, gemeenten en de Belastingdienst is voor statushouders soms niet te begrijpen (Zie ook 2.1, taalachterstand).

Tijdens de netwerkbijeenkomst in de arbeidsmarktregio Rivierenland werd opgemerkt dat in sommige gevallen de financiële begeleiding van statushouders door bijvoorbeeld een vrijwilliger stopt, omdat de kennis van de betreffende vrijwilliger niet altijd toereikend is. En daarmee de begeleiding mogelijk niet adequaat functioneert.

➤ Gebrek aan samenwerking en afstemming bij betrokken organisaties en instanties

Bij het signaleren én oplossen van problemen rond de financiële zelfredzaamheid van statushouders, zijn diverse instanties en personen betrokken. Denk aan woningcorporaties, gemeenten, de Belastingdienst, welzijns- en andere maatschappelijke organisaties en vrijwilligersinitiatieven als bijvoorbeeld budgetcoaches. Echter, door respondenten en door deelnemers aan de netwerkbijeenkomsten werd aangegeven dat vaak sprake is van een gebrek aan samenwerking en afstemming tussen deze betrokken organisaties.

'De organisaties schakelen niet goed met elkaar. Je moet elkaar ook kennen en dat is niet altijd het geval. Vluchtelingenwerk functioneert anders dan maatschappelijk werk. Die moeten elkaar zien te vinden.'

Juist die afstemming en samenwerking is wenselijk, stellen verschillende deelnemers aan de netwerkbijeenkomsten. Die is van belang, omdat kortere lijnen en betere communicatie tussen deze organisaties escalatie van financiële problemen voorkomen. Doordat organisaties meer met elkaar in contact zijn, kan het aanbod gericht op het vergroten van financiële zelfredzaamheid beter in kaart worden gebracht en kan afstemming over dit aanbod plaatsvinden.

5. Bouwstenen om de financiële zelfredzaamheid van statushouders te vergroten

In hoofdstuk 4 zijn de factoren op individueel en organisatorisch niveau benoemd die de financiële zelfredzaamheid van statushouders belemmeren. Tijdens interviews en de netwerkbijeenkomsten in arbeidsmarktregio's Peel en Maas en Rivierenland lag de focus op de volgende vraag:

Wat kan helpen om de financiële zelfredzaamheid van statushouders te vergroten en welke bouwstenen zijn daar behulpzaam bij?

Daar gaan we in dit hoofdstuk op in. We onderscheiden de volgende vijf bouwstenen waar gemeenten aan kunnen werken: (1) zorg voor een langetermijnvisie en maak financiële zelfredzaamheid onderdeel van een integrale aanpak; (2) werk samen met andere partijen; (3) zet in op toegankelijke hulpverlening; (4) zorg voor maatwerk; (5) werk cultuursensitief.

Hierbij brengen we geen rangorde in de bouwstenen aan, aangezien ze elk van belang kunnen zijn om een of meerdere bovengenoemde belemmeringen aan te pakken.

5.1 Zorg voor een langetermijnvisie en maak financiële zelfredzaamheid onderdeel van een integrale aanpak

De eerste bouwsteen om de financiële zelfredzaamheid te bevorderen is dat je als gemeente de regie neemt en vanaf het begin investeert in activering, participatie, inburgering, taal, gezondheid en financiële zelfredzaamheid. Om tot een samenhangende aanpak te komen is een langetermijnvisie van groot belang. Deze suggestie werd door meerdere deelnemers gedaan tijdens de netwerkbijeenkomsten. Een aantal stappen die men hiervoor kan zetten:

- Formuleer met betrokken sectoren een gemeenschappelijke visie.
- Ga hierover in gesprek met de belangrijkste partijen.
- Breng samen in kaart welke statushouders in de gemeente wonen, welke mogelijkheden ze hebben en welke ondersteuning nodig is.
- Ontwikkel samen een aanpak met financiële zelfredzaamheid als onderdeel van activerings- en participatietrajecten.
- Betrek statushouders zelf bij het maken van plannen.

Bij een langetermijnvisie en -aanpak zijn door de deelnemers aan de netwerkbijeenkomsten en respondenten een aantal aandachtspunten benoemd.

Ten eerste moet aandacht worden besteed aan het tempo van de taalverwerving en het kwaliteitsniveau van taalscholen. Bij veel inspanningen rond de inburgering en participatie van statushouders wordt de nadruk op het aanleren van de Nederlandse taal gelegd. Taal is een belangrijke sleutel voor participatie en voor bijvoorbeeld de stap naar werk en daarmee de vergroting van de financiële zelfredzaamheid (Van den Enden et al., 2018). Het belang van taal wordt door de respondenten en deelnemers onderstreept, echter er werd ook aangegeven dat het tempo van de taalverwerving en het kwaliteitsniveau van de taalscholen onderling

sterk kan variëren. Daarnaast werd door respondenten benoemd dat de Nederlandse taalvaardigheid tijdens de taallessen meer gericht zou moeten zijn op de woordenschat rondom financiën.

'Bij de inburgering gelijk ook leren over geld. Je kunt in de taallessen inburgering voorbeelden behandelen van omgaan met geld.'

Ten tweede is het vroegtijdig starten met het bijbrengen van kennis over financiën voor statushouders belangrijk. Verschillende respondenten en deelnemers benadrukten dat het essentieel is om eerder en sneller te starten met scholing over financiën.

'Het zou goed zijn om vluchtelingen, voordat ze een woning krijgen, alvast te leren hoe om te gaan met geld. Hoe werkt het in Nederland? Bijvoorbeeld met energie en belastingen. Hoe werken automatische incasso's bijvoorbeeld? Leer vanaf dag 1 aan hoe om te gaan met geld. Wat moeten ze kennen en kunnen?'

Ten derde moet er aandacht zijn voor duurzaamheid. Door middel van het herhalen van cursussen rondom bijvoorbeeld budgetbeheer, worden vaardigheden en kennis over de financiën beter gewaarborgd.

'Meestal wordt zo'n cursus maar één keer aangeboden. Zo onthoud je niet wat je daar leert want het zijn vaardigheden die je pas aanleert bij herhaling. Anders zakken de kennis en vaardigheden weg.' (Netwerkbijeenkomst Rivierenland).

Daarnaast werd ook het belang onderstreept van duurzame begeleiding. Uit verschillende interviews kwam naar voren dat de financiële begeleiding wordt uitgevoerd door een 'buddy'. Dit is iemand die de statushouders wegwijs maakt in het financiële systeem.

'De financiële begeleiding van de gemeente zou in de persoon kunnen van een buddy, vergelijkbaar met een taalbuddy. Iemand die de weg wijst in het financiële landschap. Wat zijn vaste lasten? Hoe werkt automatische incasso? Waar kan ik terecht voor hulp? Deze hulp is vooral nodig als men een zelfstandige woonruimte krijgt.'

Los van de te ontwikkelen visie werd tijdens de netwerkbijeenkomst in Rivierenland ook de suggestie gedaan om één functionaris te benoemen als regisseur. Dit is van belang omdat in de praktijk nu talrijke initiatieven niet in samenhang plaatsvinden.

5.2. Werk samen met andere partijen

De tweede bouwsteen voor het bevorderen van de financiële zelfredzaamheid van statushouders is de samenwerking met andere partijen. Als verschillende betrokken organisaties elkaar kennen en onderling informatie uitwisselen, dan kan dit een positief effect hebben op de financiële zelfredzaamheid van statushouders. In de interviews met de verschillende maatschappelijke partijen/organisaties werd het belang van samenwerking onderstreept. Door het verbinden van de juiste schakels tussen verschillende organisaties hebben professionals en andere betrokkenen eerder zicht op signalen en kunnen zij sneller een aanpak formuleren. Bijvoorbeeld als een gemeente door een woningcorporatie op de hoogte wordt gesteld van een huurachterstand, kan hierna actie worden ondernomen. Daarnaast benadrukken verschillende

respondenten dat een integrale aanpak kan helpen om alle levensdomeinen van een statushouder in beeld te krijgen.

'Het is belangrijk dat je met z'n allen samenwerkt om vooruit te kunnen gaan. Je moet alle domeinen in beeld hebben van de statushouder, zowel geld, maar ook werk, hobby's. Dat betekent ook dat wij moeten samenwerken met andere organisaties'...

'Te letten op wat de cliënt nodig heeft als hij binnenkomt en hoe stem je dat op elkaar af. De afstemming is het belangrijkste. Als wij iets financieel doen, dat anderen het weten. Anders is het vooral eilandjeswerk.'

Het belang van samenwerking werd ook onderschreven door de deelnemers aan de netwerkbijeenkomst in Peel en Maas. Als je vroegtijdig factoren wilt signaleren die de financiële zelfredzaamheid kunnen belemmeren, zoals stress en trauma's, zijn korte lijnen tussen verschillende partijen in het veld nodig. Een aantal voorbeelden: het hebben van nauw contact met de imam in de gemeente, het benaderen van verenigingen en belangengroepen van de doelgroep, en het hebben van contact met de docenten inburgering. Hierdoor is het mogelijk om vroegtijdig signalen te kunnen oppikken die de financiële zelfredzaamheid van statushouders belemmeren en waar mogelijk weg te nemen. Echter, in veel gevallen gaat het om privacygevoelige informatie over de statushouders. Het is niet mogelijk deze persoonlijke informatie te allen tijde te delen met verschillende partijen in het veld. Het evenwicht tussen het wel of niet delen van informatie en met welke partijen, is iets wat aandacht behoeft.

Financieel Fit Rivierenland

Tijdens de netwerkbijeenkomst in Rivierenland werd een goed voorbeeld genoemd van de samenwerking tussen partijen rond de financiële zelfredzaamheid van burgers: Financieel Fit Rivierenland. Dit is een initiatief dat financiële zelfredzaamheid van burgers moet bevorderen, door schotten tussen organisaties en instanties te doorbreken en grenzen te overstijgen. Verschillende bedrijven, maatschappelijke organisaties, onderwijs en gemeentelijke instanties hebben zich in de coöperatie Financieel Fit Rivierenland verenigd. Op deze manier bieden zij diversiteit in de aanpak en een samenwerking vanuit verschillende domeinen op het gebied van financiële zelfredzaamheid.

5.3. Zet in op toegankelijke hulp

In de KIS-publicatie (Van Rooijen et al., 2018) kwam naar voren dat hulp in Nederland over het algemeen vraaggestuurd is:

'In Nederland is hulp over het algemeen vraaggestuurd. Alleen vluchtelingen ontvangen aan het begin van hun vestiging in Nederland nog maatschappelijke begeleiding. Als nieuwkomers (overige) hulp nodig hebben, moeten zij daar zelf voor aan de bel trekken en expliciet zijn over wat er aan de hand is. Ze moeten een hulpvraag formuleren, anders kan er geen geschikte hulp worden geboden. Een extra moeilijkheid daarbij is, dat het niet altijd bekend is waar zij aan moeten kloppen voor hulp. Bij welke organisatie of overheidsinstantie kunnen zij terecht met hun vragen?' (Van Rooijen et al., 2018, p. 6).

Ook dit jaar kwam de toegang tot hulpverlening en de manier waarop hulpverlening geboden wordt, naar voren in de interviews en bij de netwerkbijeenkomsten. Hierbij werd gewezen op de moeilijke toegang tot hulpverlening voor statushouders. Om toegankelijke hulp voor statushouders ten aanzien van hun financiën te creëren, is het van belang dat drempels om hulp te vragen en te krijgen worden weggenomen. Tijdens de netwerkbijeenkomst en de interviews werden verschillende manieren genoemd waarop deze drempels kunnen worden verminderd. Volgens zowel deelnemers van de netwerkbijeenkomsten als de geïnterviewden is een van de grootste drempels om hulp te vragen en te krijgen het gebruik van te ingewikkeld taalgebruik door instanties. Organisaties en instanties gebruiken veelal ingewikkeld financieel jargon, zoals de begrippen terugvordering en beschikking.

Daarnaast kunnen laagdrempelige activiteiten ook als middel dienen om hulpverlening toegankelijker te maken voor statushouders. Voorbeelden van laagdrempelige activiteiten zijn samen sporten, samen eten of muziek maken. Door deze activiteiten aan te bieden kunnen vrijwilligers of professionals op een laagdrempelige manier in contact komen met de statushouders. Hierdoor zijn zij ook in staat om signalen op te pikken, waarmee voorkomen kan worden dat problemen escaleren. Tijdens de netwerkbijeenkomst in Rivierenland werd gesteld dat deze activiteiten een brug vormen naar formele hulpverlening voor statushouders.

'Door middel van laagdrempelige activiteiten aan te bieden kunnen er kleine contactjes ontstaan, het sociale netwerk van statushouders wordt vergroot. Op deze manier word je er als vrijwilliger eerder bewust van dat er iets speelt. Je kunt eerder signalen opvangen en voorkomen dat dingen escaleren.' (Netwerkbijeenkomst Rivierenland).

5.4 Zorg voor maatwerk

Uit de netwerkbijeenkomsten en de interviews met de maatschappelijke partijen/organisaties blijkt duidelijk dat maatwerk van belang is om de financiële zelfredzaamheid van statushouders te bevorderen. Het is van belang dat betrokken partijen goed kijken naar de wensen, achtergronden en talenten van de statushouders en daarbij aansluiten:

'Mensen krijgen zoveel aangeboden: het moet wel aansluiten waar iemand staat. Anders is het risico dat het te veel is en ze afhaken.' (Netwerkbijeenkomst Rivierenland).

Als een cursus of interventie die gericht is op het bevorderen van financiële zelfredzaamheid niet aansluit bij de behoeften en wensen van een statushouder, bestaat er een kans dat zij afhaken of dat informatie niet goed overkomt. Er bestaan grote verschillen tussen statushouders. Sommige komen naar Nederland als analfabeet en anderen spreken en lezen Engels. Het is van belang dat rekening wordt gehouden met deze verschillen en de werkvorm van een cursus of interventie en de informatie die wordt aangeboden hierop wordt aangepast. Een statushouder die analfabeet is, kan informatie in een andere vorm aangeboden krijgen – bijvoorbeeld met behulp van animaties – dan een statushouder die al over een betere taal- en leesvaardigheid beschikt. Door beter aan te sluiten bij de vaardigheden en wensen van een statushouder, wordt de duurzaamheid van financiële kennis eerder gewaarborgd.

'Het is van belang om maatwerk te kunnen leveren waarbij kennis van financiën van de burger centraal staat. En het is belangrijk dat de middelen aansluiten bij de vaardigheden en wensen van de burger'...

'Geen vast traject van een bepaalde tijd, het is voor iedereen verschillend.'

5.5 Werk cultuursensitief

Cultuursensitief werken

Cultuursensitief werken vraagt om een open en belangstellende houding, zonder uit te gaan van vooroordelen en vanzelfsprekendheden. Als professional ben je je bewust van je eigen en de andere cultuur. Dit verbetert verstandhoudingen en neemt vaak op voorhand onbegrip en frustratie weg (Arink et al., 2018)

Uit de netwerkbijeenkomsten en de interviews blijkt dat in Nederland anders aangekeken wordt tegen financiën dan statushouders gewend zijn in hun land van herkomst. In 2.1 is al beschreven dat dit cultuurverschil tussen de Nederlandse samenleving en het land van herkomst een factor is die de financiële zelfredzaamheid van statushouders kan belemmeren. Verder kan verbondenheid met de eigen etnische groep en familieleden in het land van herkomst een rol spelen in de manier waarop statushouders hun geld uitgeven. Een voorbeeld: mensen maken geld over naar familieleden om hen financieel te ondersteunen, terwijl ze zelf niet veel geld te besteden hebben.

Uit de gesprekken en de netwerkbijeenkomsten destilleerden we ook het belang om tijdens cursussen en informatiebijeenkomsten de verbinding te leggen met de cultuur van statushouders en dat op een respectvolle wijze te doen.

'We dragen kennis over om aan de slag te gaan. En dat het belangrijk is dat we de link maken met hun cultuur. We organiseren bijvoorbeeld afzonderlijke bijeenkomsten voor Syriërs en Eritreeërs. De cursus heet 'omgaan met geld' en daar hebben we van gemaakt 'omgaan met geld in Nederland'. Dus dat mensen zich gerespecteerd voelen. We proberen ook echt het gesprek te voeren, niet alleen te vertellen: zo zit het met uitkeringen, sparen etc. Je moet aandacht hebben voor de cultuur. We vragen toch ook niet aan onze eigen buurman: "Laat je bankrekening eens zien?". Mensen vinden dat vaak heel lastig. Als je probeert te coachen moet je bijvoorbeeld weten dat veel Eritreeërs het geld meteen van de rekening halen. Daarover probeer je voorzichtig in gesprek te gaan.'

Een belangrijk hulpmiddel kan de inzet zijn van ervaringsdeskundigen en sleutelfiguren uit de etnische gemeenschap van statushouders. Dat geeft een aantal belangrijke voordelen: zo speelt daardoor het taalprobleem niet en beschikken deze mensen over eigen ervaringen met verschillen in financiële systemen waar statushouders mee te maken kunnen hebben. Daarnaast hebben zij inzicht in de manier waarop culturele aspecten een rol kunnen spelen bij beslissingen die statushouders nemen.

6. Programma's voor het vergroten van de financiële zelfredzaamheid

In de publicatie van Van Rooijen et al. (2018) zijn een aantal initiatieven voor de sociale en financiële zelfredzaamheid benoemd. In deze publicatie ligt de focus op financiële zelfredzaamheid. Tijdens de interviews met maatschappelijke organisaties en de netwerkbijeenkomsten is geïnventariseerd welke aanvullende voorbeelden van interventies, methodieken of programma's ten behoeve van de vergroting van specifiek de financiële zelfredzaamheid van statushouders bekend zijn. Hieruit kwamen twee aanvullende programma's naar voren die gericht zijn op financiële zelfredzaamheid én specifiek voor statushouders. Daarnaast is een programma belicht dat gericht is op financiële zelfredzaamheid maar niet specifiek voor statushouders is. En daarnaast is een programma belicht dat is gericht op statushouders maar een bredere focus kent dan financiële zelfredzaamheid.

De programma's worden in dit hoofdstuk beschreven op basis van de informatie die op de websites van de programma's staat. Hieronder staat een tabel met een overzicht van de programma's.

Tabel 1. Overzicht programma's

Gericht op financiële zelfredzaamheid én specifiek voor statushouders	Gericht op financiële zelfredzaamheid, maar niet specifiek voor statushouders	Gericht op statushouders, maar met een bredere focus dan financiële zelfredzaamheid
Eurowijzer III	Voor 't zelfde geld	JAS: Ja Statushouders
Digisterker: Werken met de e-overheid		

6.1 Programma's die gericht zijn op financiële zelfredzaamheid én specifiek voor statushouders

Euro-Wijzer III

DOELSTELLING

In 2018 is het project Euro-Wijzer III gestart. Dit project is opvolgend aan Euro-Wijzer I en Euro-Wijzer II. Met het project Euro-Wijzer III van VluchtelingenWerk Nederland worden statushouders geholpen om financieel zelfredzaam te worden en (verdere) schulden te voorkomen. Als statushouders in Nederland aankomen, hebben ze meestal geen enkel financieel vangnet en dat maakt hen kwetsbaar. In dit project werkt VluchtelingenWerk Nederland samen met andere instanties die zich bezighouden met schuldpreventie: gemeenten, nutsbedrijven en sociale partners als Schuldhulpmaatje, lokale formulierenbrigades, Humanitas en het Nibud. Deze methode van Euro-Wijzer III richt zich specifiek op de aanpak van schuldpreventie bij statushouders. De uitdaging is om iedere statushouder, nadat hij/zij in een gemeente is komen wonen, passende begeleiding aan te bieden die nodig is om structureel financieel zelfredzaam te worden en te blijven.

DOELGROEP

Euro-Wijzer III is bedoeld om statushouders kennis bij te brengen over budgetbeheer en het leren omgaan met financiën in Nederland.

AANPAK

Eurowijzer III kan worden gegeven aan groepen statushouders of worden ingezet als methode in de één-op-één begeleiding door vrijwillige budgetcoaches. De methode houdt ook rekening met statushouders die nog niet zo goed de Nederlandse taal beheersen door speciale oefeningen, de inzet van een tolk en vertalingen van teksten. De cursus sluit aan bij de persoonlijke situatie van de statushouder waardoor de methode kan worden gebruikt voor deelnemers met diverse achtergronden en opleidingsniveaus.

De deelnemers van Eurowijzer III leren 1) een financieel overzicht maken van eigen inkomsten en uitgaven, 2) welke financiële voorzieningen er zijn en waar ze recht op hebben, 3) internetbankieren, 4) bespaartips en 5) een eigen administratie opzetten en bijhouden (VluchtelingenWerk Nederland, 2018).

NADERE INFORMATIE

Meer informatie is te vinden op <https://www.vluchtelingenwerk.nl/wat-wij-doen/onze-projecten/Euro-wijzer>

Digisterker voor statushouders: werken met de e-overheid

DOELSTELLING

Stichting Digisterker heeft de cursus 'Werken met de e-overheid' ontwikkeld, waarbij burgers de gelegenheid krijgen om te leren werken met DigiD en de e-overheid. Stichting Digisterker heeft, samen met VluchtelingenWerk Nederland en enkele bibliotheken, ervaring opgedaan met het aanbieden van de cursus aan statushouders. Voor veel statushouders is het inloggen met DigiD en je weg vinden op de diverse websites van de overheid, zoals inburgeren.nl en toeslagen.nl, lastig. Zij hebben, net als veel andere burgers in Nederland, moeite met het gebruik van digitale overheidsdiensten. Het bestaande cursusmateriaal van Digisterker is aangepast, zodat de inhoud beter aansluit op de situatie van vluchtelingen. Het doel van de cursus is om zowel de kennis van de (digitale) overheid als de informatievaardigheden van vluchtelingen te vergroten en hen (financieel) zelfredzamer te maken. Deze variant van de cursus is getest in drie gemeenten en inmiddels is het cursusmateriaal beschikbaar voor alle bibliotheken en locaties van VluchtelingenWerk.

DOELGROEP

Digisterker is onder andere bedoeld voor statushouders die nog onvoldoende kennis hebben van de e-overheid.

AANPAK

De cursus 'Werken met de e-overheid' wordt in kleine groepjes aangeboden, meestal in 4 tot 6 bijeenkomsten. Gecertificeerde docenten leggen de verschillende onderwerpen uit en begeleiden de cursisten. Bij de start van de cursus ontvangen cursisten een werkboek. De cursus bestaat uit een combinatie van online en individueel werken. Naast de onderdelen van de reguliere cursus is een module toegevoegd over de website inburgeren.nl. De docentenhandleiding is toegespitst op deze doelgroep en de flyer Veilig werken met DigiD is vertaald naar het Engels, Arabisch en Tigrinya.

Cursisten leren hoe ze zaken met de overheid via internet snel en makkelijk kunnen regelen. De cursist leert in de cursus stap voor stap om steeds meer via internet zelf te regelen. Hoe kun je informatie vinden bij de overheid? Maar ook, hoe kun je iets aanvragen, bijvoorbeeld een paspoort bij de gemeente, of zorgtoeslag bij de Belastingdienst. Ook MijnOverheid en de Berichtenbox komen aan bod. (Digisterker, 2018).

NADERE INFORMATIE

Meer informatie is te vinden op <https://www.digisterker.nl/download/Digisterker-flyer-vluchtelingen.pdf>

6.2 Programma gericht op financiële zelfredzaamheid, maar niet specifiek voor statushouders

Voor 't zelfde geld

DOELSTELLING

Voor 't zelfde geld is een methode die speciaal gemaakt is voor mensen die hun administratie op orde willen brengen en houden en die moeite hebben met lezen, rekenen en schrijven. Door het volgen van de lessen krijgen de deelnemers een goed overzicht van hun financiën en alles wat daarbij hoort. Het taalniveau van de lessen ligt rond 1F.

DOELGROEP

Voor 't zelfde geld richt zich op mensen die hun administratie op orde willen brengen en houden en die moeite hebben met lezen, rekenen en schrijven.

AANPAK

Het materiaal bestaat uit een werkmap met opdrachten over twintig verschillende thema's, die je in een vaste volgorde aanbiedt. Voorbeelden van thema's zijn: het op orde krijgen van je administratie, internetbankieren, onverwachte uitgaven, verzekeringen, en geld en kinderen. De werkmap is losbladig, zodat deelnemers extra materiaal uit hun eigen administratie makkelijk kunnen invoegen en hun producten up-to-date kunnen houden. Het materiaal bevat lees-, reken- en schrijfoopdrachten. Naast de werkmap voor deelnemers is er ook een vrijwilligersgids beschikbaar (Taal voor het Leven, 2018).

NADERE INFORMATIE

Meer informatie is te vinden op

<https://www.taalvoorhetleven.nl/taalvrijwilliger/lesmateriaal/voor-t-zelfde-geld>

6.3 Programma gericht op statushouders, maar die een bredere doelstelling hebben dan financiële zelfredzaamheid

JAS: Ja Statushouders

DOELSTELLING

De gemeente Leiden heeft vanaf 2009 JAS-projecten opgezet om de participatie van verschillende doelgroepen te bevorderen. Vanaf 2015 bestaat dit traject voor statushouders. Het project heeft als doel dat statushouders van 18 jaar en ouder een opleiding volgen of werk vinden. Het project kent een integrale aanpak die bestaat uit het verstrekken van de uitkering en een intensief begeleidingstraject van vier keer 24 weken, waarin een minimale inzet van 24 uur per week van de statushouder wordt vereist. Het programma is gebaseerd op vier dimensies om tot succesvolle integratie te komen: kennis en vaardigheden; arbeidsmarkt, onderwijs- en huisvestingspositie; interetnische sociale contacten en emotionele verbondenheid.

De doelstellingen van het programma JAS zijn:

- Zo snel mogelijk economische zelfstandigheid van statushouders bewerkstelligen.
- Zelfstandig functioneren van statushouders.
- Maatschappelijke participatie van statushouders.
- Goed welzijn van statushouders.

Het uitgangspunt van gemeente Leiden is een integrale aanpak die bestaat uit het verstrekken van de uitkering en een intensief begeleidingstraject. Dit traject, het 24x24-programma, geldt voor iedere volwassen statushouder met een bijstandsuitkering en is niet vrijblijvend. Het is een maatwerkprogramma dat vier periodes van 24 weken omvat, waarin een minimale inzet van 24 uur per week van de statushouder wordt vereist.

DOELGROEP

JAS richt zich op statushouders van 18 jaar en ouder.

AANPAK

Het programma bestaat uit verschillende onderdelen:

- Startgroep: kennismaking, diplomawaardering, digitale vaardigheden en taalles.
- Vitaliteit/leefstijl: lichamelijk en geestelijk in conditie komen.
- Het gesprek: leertraject interculturele communicatie voor en met statushouders over het opbouwen van nieuwe referentiekaders aangeboden in de eigen taal.
- Mentorprogramma: iedere statushouder wordt gekoppeld aan een vrijwillige mentor.
- Participatieverklaring.
- Inburgeringstraject.
- Oriëntatie en begeleiding naar scholing.
- Oriëntatie en begeleiding naar werk (Gemeente Leiden, 2018).

NADERE INFORMATIE

Meer informatie is te vinden op <http://www.jongerenopdearbeidsmarkt.nl/index.php/project-jas>

7. Samenvatting en toekomst

Als statushouders zich in hun eigen woning in een gemeente vestigen, wordt er veel van hen gevraagd op financieel gebied. Daardoor kan financiële zelfredzaamheid een uitdaging zijn. KIS heeft op basis van interviews en netwerkbijeenkomsten in twee arbeidsmarktregio's onderzoek gedaan naar factoren die de financiële zelfredzaamheid van statushouders belemmeren en naar de bouwstenen om die financiële zelfredzaamheid te vergroten. Als statushouders nog bezig zijn met het leren van de Nederlandse taal en gefocust zijn op het halen van hun inburgeringsexamen, kan het complexe, digitale financiële systeem in Nederland eraan bijdragen dat ze in de schulden terecht komen. Als gemeenten inzetten op samenwerken, inzetten op toegankelijke hulp, cultuursensitief werken, maatwerk leveren en het ontwikkelen van een langetermijnvisie kan dit de financiële zelfredzaamheid van statushouders bevorderen.

Vanuit het Rijk zijn de veranderingen in de (financiële) ondersteuning van statushouders benoemd die vooral bij gemeenten terecht komen. Het doel blijft om statushouders zelf verantwoordelijk te maken, maar een gemeente kan tijdelijk een deel van deze verantwoordelijkheid op zich nemen door bijvoorbeeld budgetbeheer te organiseren. In een aantal gemeenten zijn al initiatieven gestart om hiermee om te gaan, maar een aantal gemeenten lijken nog zoekende te zijn hoe ze dit tijdelijk ontzorgen en toewerken naar zelfredzaamheid, in de praktijk vorm gaan geven. De inspectie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid doet op dit moment onderzoek bij gemeenten naar het huidige beleid op het gebied van ontzorgen en de knelpunten en succesfactoren.

In de interviews en netwerkbijeenkomsten kwamen verschillende perspectieven naar voren over dit onderwerp. Aan de ene kant zijn een aantal gemeenten enthousiast dat ze statushouders kunnen ontlasten in de eerste fase dat ze zich in een gemeente vestigen, omdat allerlei praktische zaken georganiseerd moeten worden. Aan de andere kant vonden verschillende organisaties dat statushouders niet echt de mogelijkheid krijgen om zelf te leren om bewust met hun financiën om te gaan. Daarnaast werd aangegeven dat er een afhankelijkheidsrelatie ontstaat tussen de gemeente en de nieuwe inwoners. Bovendien krijgen statushouders niet de mogelijkheid om zelf te leren om financieel zelfredzaam te worden als ze geen inzicht hebben in hun inkomsten en uitgaven.

“Van geld geven, daar worden ze niet zelfredzaam van. Als je iets wilt leren, moet je maatwerk leveren, coaches opleiden, kijken bij gezinnen en zorgen dat ze zich redden. Dus niet als gemeente alles bepalen. Je maakt mensen afhankelijker. Je moet ze niet alles uit handen nemen, maar kijken wat het vraagt en wie kan helpen.”

We hopen met deze publicatie een eerste aanzet te geven. Waar kunnen gemeenten op letten bij het bevorderen van de financiële zelfredzaamheid van statushouders? Het is echter vooral van belang dat gemeenten hun inburgeringsbeleid voor 2020 vorm gaan geven. Ze hebben een eigen verantwoordelijkheid om die inburgering vorm te geven en zijn aan zet om de financiële zelfredzaamheid van statushouders te optimaliseren.

Literatuur

Arink, B., Feenstra, D., & Hamiddane, H. (2018) Handreiking Cultuursensitief werken. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

Bovens, M., Keizer, A. G., & Tiemeijer, W. (2017). Weten is nog geen doen: Een realistisch perspectief op redzaamheid. *WRR Rapporten aan de Regering*, (97).

CBS (2018). Uit de startblokken. Cohortstudie naar recente asielmigratie. CBS: Den Haag.

Digisterker (2018). Leren werken met DigiD en de e-overheid. Digisterker voor vluchtelingen. Verkregen januari 2019, via: <https://www.digisterker.nl/download/Digisterker-flyer-vluchtelingen.pdf>

Gemeente Leiden (2018). Project JAS. Verkregen december 2018, via: <http://www.jongerenopdearbeidsmarkt.nl/index.php/project-jas>

Jungmann, N. & Madern, T. (2016). *Duurzame verbetering van gezond financieel gedrag. Droom of werkelijkheid?* Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (2012). Goed omgaan met geld. Achtergronden bij de competenties voor financiële zelfredzaamheid. Utrecht: Nibud.

Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (2018). Competenties voor financiële redzaamheid. Utrecht: Nibud. Verkregen november 2018, via: <https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/Nibud-competenties-voor-omgaan-met-geld.pdf>

Razenberg, I., Kahmann, M., & de Gruijter M. (2017) Monitor Gemeentelijk beleid arbeidstoeleiding vluchtelingen 2017. Vluchtelingen aan het werk, gemeenten in beweging. Utrecht: Kennisplatform Integratie en Samenleving

Taal voor het Leven (2018). Voor 't zelfde geld. Verkregen december 2018, via <https://www.taalvoorhetleven.nl/taalvrijwilliger/lesmateriaal/voor-t-zelfde-geld>

Van den Enden, T., de Winter-Kocak, S., Booijnk, M., & de Gruijter, M. (2018). Wat werkt bij het bevorderen van arbeidsmarktparticipatie van statushouders? Utrecht: Kennisplatform Integratie en Samenleving

Van der Werf, M., Blanken, I., & Schonewille G. (2016). Het bevorderen van financiële zelfredzaamheid: Literatuurstudie. Verkregen november 2018, via: https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/Literatuurstudie_financiele_zelfredzaamheid_Nibud2016.pdf

Van Rooijen, M., Kahmann, M., Elferink, J. & Avric, B. (2018). Financiële en sociale zelfredzaamheid van nieuwkomers. Een verkenning van het landelijke en lokale beleid. Utrecht: Kennisplatform Integratie en Samenleving

VluchtelingenWerk Nederland (2018). Project Eurowijzer 3. Verkregen december 2018, via:
<https://www.vluchtelingenwerk.nl/wat-wij-doen/onze-projecten/Euro-wijzer>

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Auteurs: Bora Avrić
Marjolein Odekerken
Susan de Vries
Maaïke van Rooijen
Ontwerp: Design Effects
Foto: 123RF
Uitgave: Kennisplatform Integratie & Samenleving
Catharijnesingel 47
3511 GC Utrecht
T (030) 789 20 009

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: www.kis.nl.

© KIS/Movisie, Utrecht, 2019.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving. Wilt u op de hoogte blijven van alle projecten, vragen en antwoorden en andere vormen van kennisuitwisseling? Zie www.kis.nl, meld u aan voor de [nieuwsbrief](#) of volg ons op [Twitter](#) of [LinkedIn](#).

Kennisplatform Integratie & Samenleving is een programma van het Verwey-Jonker Instituut en Movisie

T 030 230 32 60 E info@kis.nl I www.kis.nl

